מטות

א. „ויאיר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר״[1]. ובפ׳ רש״י „חותיהם — כפרניהון״ (והוא לשון התרגום (אונקלוס ויונתן) כאן), היינו ד„חות״ פירושו כפרים.

והנה באבן עזרא כאן פי׳ „כמו קריות״, דהיינו ערים (כמ״ש בפ׳ דברים[2] (גבי כיבוש ארץ עוג[3]) „לא היתה קרי׳[4] אשר לא לקחנו מאתם ששים עיר גו׳״). וברד״ק עה״פ[5] „ויאספו פלשתים לחי״ פי׳ ד„חי״ [דתיבת „חות״ היא משורש „חי״״, „בתמורת היו״ד בוי״ו[6]] היא „עיר פרזות שאין לה חומה״״.

וצ״ע מה הכריח את רש״י לפרש (כהתרגום) ד„חותיהם״ היינו כפרים, ולא פי׳ שהן ערים, שלכאורה מתאים יותר לפשטות הענין ד„וילכוד את חותיהם״, שהרי לפירוש התרגום צ״ל שכיבושו של יאיר הי׳ רק בכפרים של ארץ עוג!

ונוסף על הדוחק בעצם הפירוש, הרי לקמן בפ׳ דברים[8] גבי כיבוש ארץ עוג מפורש „ששים עיר כל חבל ארגוב גו׳ . . ערים בצורות חומה . . לבד מערי הפרזי גו׳״, ובהמשך הענין[9] ש„יאיר בן מנשה לקח את כל חבל ארגוב עד גבול גו׳ ויקרא אותם על שמו את הבשן חות יאיר גו׳״, ומפשטות הכתוב משמע ששים עיירות אלו היו (עכ״פ חלקן[10]) בחבל ארגוב (וכן מורה פשט הכתובים בספר יהושע[11], „כל ממלכות עוג גו׳ וכל חות יאיר אשר בבשן ששים עיר״). הרי מפורש שהיו ערים בחלקו של יאיר, ולמה נפרש ש„וילכוד את חותיהם״ קאי על ליכוד הכפרים[12]?

זאת ועוד: לעיל (בפ׳ חוקת[13]) עה״פ

---

1) פרשתנו לב, מא.

2) ג, ד.

3) שנחלת יאיר היא מארץ זו (ראה דברים ג, יד. ועוד).

4) וראה גם דברים ב, לו („לא היתה קרי׳ גו׳״), שגם משם מובן ד„קרי״ היא עיר חזקה (ולא כפר). לעיל חוקת (כא, כח) „מחשבון . . מקרית סיחון״. ועוד. וראה בפרטיות לקו״ש חכ״ט (ע׳ 1 ואילך) בפירוש ל׳ „קרי״״, וש״נ.

5) ש״ב כג, יא.

6) ס׳ השרשים להרד״ק ערך חי׳ בסופו.

7) ראה גם ס׳ השרשים שם. אלא שמלשונו שם „קבוץ הבתים . . שאינו מוקף ולא יכלו לבנותו כעיר״ משמע קצת דאינו עיר (וראה שם ערך כפר „בתים חוץ לעיר״). ולהעיר מש״א (ו, יח) „כפר הפרזי״.

8) ג, ד־ה.

9) דברים ג, יד.

10) ראה דה״א ב, כב „יאיר . . עשרים ושלוש ערים״. אבל בפרש״י שם משמע דס״ל שאינו „יאיר״ דפרשתנו (ופ׳ דברים). וראה ב׳ הדיעות ברד״ק דה״י שם. וראה רמב״ן, ראב״ע, חזקוני, אברבנאל ועוד פרשתנו כאן. וראה מלאכת הקודש על פרש״י כאן. ועוד.

11) יג, ל. וראה גם מ״א ד, יג.

12) ובפשטות י״ל שדיוקו של רש״י הוא מל׳ „חותיהם״, ל׳ רבים — דלכאורה הול״ל „חותי״״ (דארץ עוג) — ולכן פי׳ דקאי על כפרים, שהם טפלים לעיירות (כדלקמן בפנים). — וראה הערה 16.

או י״ל דרש״י ס״ל (כפשטות המשך הכתובים) שכיבוש זה הי׳ לאחרי כללות כיבוש ארץ עוג ע״י כל בנ״י, ורק הכפרים לא נכבשו אז ויאיר הלך ולכדם.

13) כא, כה.

„בחשבון ובכל בנותי״ פרש״י „בנותי׳ — כפרים הסמוכים לה״, ד„כפרים״ נקראים „בנותי״ של העיר (וכמבואר במפרשים[14] שהעיר היא כמו „אם״ והכפרים התלויים בהעיר נק׳ „בנותי״), וא״כ למה שינה הכתוב כאן לקרוא את הכפרים בשם „חותיהם״, ולא „בנותיהם״, וכלשון הכתוב כאן גופא, בפסוק שלאח״ז[15], „ונובח הלך וילכוד את קנת ואת בנותי״ (ולא — „חותי״)[16].

ב. ויובן זה בהקדם הביאור בפרש״י בד״ה שלאח״ז: „ויקרא אתהן חות יאיר — לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון״. וכבר הקשו מפרשים[17], „מה צורך לזה הטעם הלא כל בוני וכובשי עיירות כך הוא דרכם לקרות בשמם[18] כמו נובח דבסמוך („ונובח הלך גו׳ ויקרא לה נובח בשמו״).

ויש להוסיף: מפורש בקרא[19] „ויהי (קין) בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך״ ובפרש״י שם שהי׳ „לזכר בנו חנוך״. הרי שרגיל לקרוא שם עיר לזכרו של איש אף שיש לו צאצאים כו׳[20] (שהרי „ויולד לחנוך את עירד״[21]), ומהו ההכרח לפרש שלא היו ליאיר בנים וזהו הטעם שקרא אותם על שמו (ולא כמו נובח שנאמר סתם „ויקרא לה נובח בשמו״, ולא פרש״י שם שזהו לפי שלא היו לו בנים[22]).

והנה בפשטות יש לומר, שא״א לפרש שקרא העיר על שמו סתם כדרכם של כל כובשי עיר, כי א״כ למה מספר הכתוב דבר זה? כלומר: כאשר התורה מספרת אודות קריאת שם חדש למקום מסויים, מובן שענין זה בא ללמדנו איזה דבר[23], דאל״כ למאי נפק״מ שקראו למקום זה בשם חדש[24].

[וע״ד שפרש״י מ״ש לפנ״ז[25] גבי שינוי שמות ערי סיחון ע״י בני ראובן — „מוסבות שם גו׳ ויקראו בשמות את שמות

---

14) ראה רא״ע שם. באר מים חיים (לאחז המהר״ל) ועוד בפרש״י שם. רד״ק סוף פרשתנו. ועוד.

15) לב, מב.

16) ובפשטות הוא משום שהיו כפרים שאינם סמוכים לעיירות, ולכן לא מתאים ע״ז ל׳ „בנותי״, אבל צ״ע שהרי מפורש שהיו שם ששים עיר. וברש״י תהלים (מח, יב) משמע דל׳ „בנותי״ מתאים גם אם אינם סמוכים (ממש).

17) נחלת יעקב כאן. וראה גם מלאכת הקודש על פרש״י כאן באורך (ומציין לש״ב יח, יח).

18) וכפירוש החזקוני כאן ש„קראן על שמו להזכיר עליהם שם גבורתו״.

19) בראשית ד, יז.

20) וראה גם ס׳ שופטים (י, ד) — ביאיר הגלעדי (וראה רד״ק שם) ש„ויהי לו שלשים בנים״ — „להם יקראו חות יאיר״.

21) בראשית שם, יח.

22) ולכאורה דוחק לומר שגם הוא מת ערירי בלא בנים ורש״י סמיך על פירושו ביאיר (ראה מלאכת הקודש על פרש״י כאן).

23) ברמב״ן לעיל (לב, לח) „ומנהג הכתוב לעולם בערים הנלכדות להזכיר השם החדש״. — אבל לפרש״י שם הרי הכתוב לא פירש השמות החדשים דערי סיחון.

24) וכדמצינו בכ״מ שקראו למקום ע״ש מאורע (ראה לדוגמא וירא כא, לא. תולדות כו, כ-כב. שם, לג. ויצא כח, יט), שזה מדגיש חשיבות המאורע.

והא ד„ויהי בונה עיר ויקרא גו׳ כשם בנו חנוך״ — בא להדגיש שקין עצמו הי׳ „נע ונד״ (בראשית ד, יד. וראה רמב״ן שם „ויהי בונה עיר. ועוד).

25) לב, לח.

הערים אשר בנו", ש„היו האמוריים קורים עריהם על שם עבודה זרה שלהם ובני ראובן הסבו את שמם לשמות אחרים", היינו שבא ללמדנו מעלתם של בני ראובן, שביטלו שמות הערים שהיו שמות של עבודה זרה[26].

ולכן צ"ל בנדו"ד, ש„ויקרא אתהן חות יאיר" הי' בשביל מצב מיוחד[27], וזהו ש־פרש"י „לפי שלא היו לו בנים קראם בשמו לזכרון", כלומר, דזה גופא בא ה־כתוב ללמדנו בסיפור זה, שלא היו בנים ליאיר.

אבל עדיין לכאורה צע"ק, שהרי אף שמוכרח שיש כאן ענין מיוחד, מנ"ל בפשוטו של מקרא שזה הי' „לפי שלא היו לו בנים כו'"[28], ולא ענין אחר, ובפרט שגם במדרשי חז"ל (לפנינו) לא נמצא מקור[29] לכך שלא היו בנים ליאיר.

[ולאידך, לקמן בפ' דברים[ע] מצינו ענין מיוחד אודות קריאת שם זה, „ויקרא אותם על שמו גו' חות יאיר עד היום הזה" (דלא כקריאת שם „נבח", „שלא נתקיים לה שם זה"[30])].

ג. ויש לומר, ששני פירושי רש"י אלה באים בהמשך זל"ז, דזה שפרש"י שקריאת העיר על שמו היתה „לפי שלא היו לו בנים" בא בהמשך לפרש"י ד„חותיהם" פירושו „כפרניהון".

כלומר: כיון שעכצ"ל שהי' כאן ענין מיוחד בקריאת שם זה, מסתבר לומר, שהחידוש המיוחד נרמז בלשון הכתוב עצמו. ולכן בחר רש"י בפירוש התרגום, ד„חותיהם" היינו „כפרניהון", כי לפירוש זה יוצא, שבכתוב עצמו נרמז הענין ד„לא היו לו בנים".

ביאור הענין:

כיון שבנחלתו של יאיר היו כמה ערים (כנ"ל סעיף א), קשה[31], למה קרא בשמו רק את הכפרים, ולא את הערים עצמם שחשובות יותר מכפרים והם העיקר? אלא שבזה רצה יאיר לרמז ענין הזכרון של שמו תמורת זה שלא היו לו בנים: „כפרים" נקראים „בנות" של עיר, וכנ"ל שהעיר נחשבת כ„אם" וכפרי' — „בנותי'", ונמצא, שבזה שקרא את הכפרים דוקא בשמו, מודגש שרצה שיהיו במקום בנים (לענין הזכרון), כיון ש„כפרים" הם בדוגמת תולדות („בנות") של הערים[32].

---

26) ראה בארוכה בחיי שהובא לקמן סעיף ד.

27) וי"ל שזהו גם הטעם שרש"י פי' הא ד־„ויקרא לה נובח בשמו" — „לה אינו מפיק ה"א . . לפי שלא נתקיים לה שם זה", שההכרח בפשש"מ להביא דרש זה אינו מהתיבה עצמה („אינו מפיק ה"א") — דלכאורה בנדו"ד (שאינו משנה פירוש התיבה — משא"כ ברש"י תזריע יב, ד) אין זה קושי שמוכרח ליישבו בדרך הפשט (ראה תזריע יג, ד) — אלא שזהו מה שהכתוב בא ללמדנו בסיפור זה, שלא נתקיים השם. — וראה לקמן הערה 32.

28) וראה מלאכת הקודש כאן בארוכה.

29) ובבאר בשדה על פרש"י כאן „וצ"ל דרש"י מצא איזה מדרש מפורש כן דאל"כ מנ"ל שלא היו לו בנים". — ובצפע"נ עה"ת כאן מציין לר"ר דת קי"א וקי"ב (וראה הערת המו"ל שם).

30) רש"י סוף פרשתנו. וראה מלאכת הקודש על פרש"י כאן (ד"ה ולהרמב"ן).

31) ראה גם באר בשדה על פרש"י כאן.

32) ועפ"ז י"ל שזהו הטעם שהכתוב ממשיך ע"ד נובח, שהוא קרא העיר (קנת) על שמו — ולא (רק) בנותי' — כדי להדגיש החידוש של יאיר, שקרא דוקא הכפרים על שמו, לרמז שלא היו לו בנים כו'.

ויש לומר, שהטעם שיאיר קראם ב־לשון „חות" דוקא (ולא „בנות" וכיו"ב), הוא לפי שזה מדגיש ענין הזכרון, כלשון רש"י „קראם בשמו לזכרון" [דבחירת ה־כפרים לקראם בשמו מדגיש שטעם קריאת השם הוא „לפי שלא היו לו בנים", וזה שנקט ל' „חות (יאיר)" מדגיש מטרת השם — „לזכרון"]:

„חות" בלשון יחיד הוא „חוה" שהוא משורש „חי"" (שהיו"ד מתחלף בוי"ו[33]), וכמפורש בקרא[34] „ויקרא גו' חוה כי היא היתה אם כל חי" [ויש לומר ע"ד הרמז, שגם מטעם זה נקראים הכפרים בשם „חות", כי בני הכפרים מספקים את ה־כרכים במזון[35], ונמצא שהם מקור החיים של הכרכים]. וזהו הרמז בפירוש שם „חות יאיר", שזכרונו של יאיר נקבע בשמות כפרים אלו, כך, שאלו הן המשך וזכרון החיים שלו, „חות יאיר".

ד. ויש לבאר השייכות בין ענין ה־זכרון ל„כפרים" דוקא בפנימיות העני־נים, בהקדם המבואר בבחיי[36] בטעם ש־שינו בני ראובן את שמות הערים לשמות אחרים, כי סיחון ועוג „היו עובדים עבודה זרה . . ולכך בני גד ובני ראובן כאשר ידעו זה הסבו שמות הערים לש־מות אחרים ורצו להתיישב בהם ולעבוד שם הקב"ה ולייחד אותו . . ולכך [ביקשו] יותן[37] את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזה, נהי' סיבה לבטל עבודה זרה וליחד השי"ת".

ועפ"ז יש לבאר גם תוכן הענין ש־„יאיר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר", שענינו ברוחניות ש„לכד" אותם ברוחניות, ע"י ביטול ענין עבודה זרה שבהם.

ויש לומר, דזה שדוקא גבי יאיר מפרש הכתוב השם החדש[38], „ויקרא אתהן חות יאיר", הוא לפי שבשם זה נרמז התוכן הכללי של האתהפכא שפעלו ב־עבר הירדן, שתמורת מקום של עבודה זרה, ש„היא מקום המיתה"[39] — „ויקרא אתהן חות יאיר", ענין של חיות ואור (ד־קדושה היא חיות ואור), עד לחיות כזה שהוא מקור החיות (חוה) ואור שיאיר ל־עת"ל („עדי היום הזה").

ועפ"ז יש להוסיף עוד, דזה שלכד „חותיהם" — כפרים — דוקא, הוא לפי שתוכן הכללי דאתהפכא דקליפה מודגש בענין ה„כפר".

ה. ויובן זה ע"פ מחז"ל[40] דאינו דומה בן כפר שראה את המלך לבן כרך שראה את המלך, דבן כרך נמצא בקירוב מקום למלך ולכן אין ראיית המלך חידוש אצלו, משא"כ בן כפר שהוא רחוק ממ־קום המלך, ראיית פני המלך פועלת בו התפעלות גדולה בגלל החידוש שבדבר.

---

33) כנ"ל סעיף א' (מהרד"ק).
34) בראשית ג, כ. וראה רש"י שם.
35) ראה ריש מגילה.
36) פרשתנו לב, ג.
37) פרשתנו לב, ה.

38) וכן ב„נבח", ש„ויקרא . . בשמו". ולהעיר ממגלה עמוקות עה"ת (סוף פרשתנו), ד„נבח" ר"ת „נוגה ברק חניתך" (חבקוק ג, יא), שמרמז על ביטול המנגד (ע"י מלחמה, חנית) והיפוכו ל„נוגה" ואור. ולהעיר מהמבואר ד„נוגה" הוא האור הבא מן החושך, „והוי' יגי' חשכי" (ש"ב כב, כט. תו"א מקץ ד"ה כי אתה נרי (מ, ב ואילך). וראה תניא ספל"ו). — וראה לקמן הערה 47.
39) ל' התניא פכ"ב (כז, ב).
40) חגיגה יג, ב. וראה פרש"י שם ד"ה ראה ישעי'.

וכן הוא ברוחניות[41], בענין ראיית מלך מלכי המלכים הקב"ה, דבן כרך רומז על מי שעבודתו היא בעולם הקדושה, וענין של גילוי אלקות אינו חידוש אצלו: משא"כ בן כפר הוא מי שעבודתו היא בהעלם והסתר העולם (רחוק מ„עיר אלקינו"[42]), וכאשר מצליח לברר ולזכך העלם העולם ולהעלותו לקדושה הרי התגלות של קדושה אצלו היא „ברעש גדול" מחמת החידוש שבדבר (ע"ד שדוקא „האופנים"[43] — המלאכים דעולם העשי' — אומרים ברוך[44] כבוד ה' ממקומו „ברעש גדול").

ונמצא, שענין של „כפר" מרמז על כללות העבודה דבירור וזיכוך העלם והסתר העולם[45].

ועפ"י זה יש לבאר גם השייכות ד„כפרים" לענין הזכרון:

אע"פ שבענין של „גילוי", הרי העבודה של „בן כפר" (שהיא במקום של העלם והסתר) היא למטה מעבודת „בן כרך" (שהוא בקירוב מקום להמלך), הרי מצד הביטול שבעבודה זו, מגיעים בעצמותו ומהותו ית'[46], ה„עצם" שלמעלה מגילוי.

וזהו שדוקא קריאת שם ישראל ל„כפרים" פועלת ענין של זכרון, כי מצד ה„עצם" שלמעלה מגדר גילוי נמשך ענין הנצחיות, שאינה בגדר שינוי (ושכחה) כלל, ולכן דוקא השם „חות יאיר" נתקיים[47] „עד היום הזה".

(משיחת ש"פ מטו"מ תשמ"ג)

---

41) ראה — ע"ד החסידות — לקו"ת ברכה צז, ב. אוה"ת מג"א (קה"ת, תש"נ) ע' ערה ואילך. ד"ה מגילה נקראת תרכ"ט. לקו"ש חכ"א ע' 202 ואילך.

42) תהלים מח, ב.

43) ראה לקו"ת ברכה שם. וראה בארוכה ע"ד עבודת האופנים — לקו"ת האזינו עד, ד ואילך.

44) ראה חולין צא, סע"ב ואילך.

45) ראה לקו"ת ברכה שם, דבן כפר הוא העבודה דימות החול. ובלקו"ת האזינו שם (עה, סע"ב), דעבודת האופנים היא בירור נה"ב, חילא יתיר דתשובה, שהיא „ברעש גדול מחמת ההיפוך".

46) ראה לקו"ת האזינו (שם, א ואילך). סה"מ תרס"א ע' קצח־ט. לקו"ש שם.

47) משא"כ שם „נבח" (שלא הי' קשור עם כפרים דוקא), שלא נתקיים שם זה. וראה לקו"ש חי"ח ע' 376.